

КВАНТИТАТИВНІ МЕРОНІМИ В НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Олена МАТЕРИНСЬКА (Кіровоград, Україна)

Статтю присвячено дослідженню структурно-семантичних особливостей квантитативних меронімів, тобто найменувань частин кількісних понять у німецькій та англійській мовах. Визначено їхні основні структурні та семантичні типи, встановлено моделі розвитку їхньої полісемії, акцентовано увагу на зв'язках досліджуваної тематичної групи з іншими тематичними групами меронімів.

Ключові слова: меронімія, квантитативний меронім, семантичний тип, структурний тип, полісемія, антропоморфна метафора, метонімія.

This paper focuses on the research of the structural and semantic peculiarities of the quantitative meronyms (names, denoting parts of the quantitative notions) in German and English. Their main structural and semantic types are revealed, the models of their polysemy development are being traced. The crucial importance of the interdependences between the thematic group under analysis and other thematic groups of the meronyms is highlighted.

Key words: meronymy, quantitative meronym, semantic type, structural type, polysemy, anthropomorphic metaphor, metonymy.

1. Вступні зауваження. Відношення між частиною та цілим є одним із фундаментальних логічних відношень, що впорядковують знання людини про навколишній світ, дозволяють за допомогою процесів синтезу та сегментації певної інформації виокремлювати у своїй свідомості частини понять та відновлювати їхній зв'язок із цілим. Слід зазначити, що при цьому зв'язок між частиною та цілим, який формується у «мовній картині» світу людини не завжди збігається з об'єктивно існуючими у природі відношеннями. Утім семантичний тип відношень між частиною та цілим (меронімія) виходить саме з об'єктивно наявних зв'язків між явищами та предметами навколишнього світу, ґрунтується на антропоцентризмі людського мислення, а відтак стає базою для численних антропоморфних метафор тощо. З огляду на важливість вивчення семантичних відношень у мові, дослідження меронімії [1-4; 20-22] є однією з актуальних тем у сучасній лінгвістичній парадигмі.

1.1. Лексичні одиниці на позначення частин цілого (мероніми) є основною частиною лексичного складу мови, до тематичних груп меронімічної лексики належать, наприклад, позначення: частин рослин (нім. *Ast*, англ. *branch* 'гілка (дерева)'); частин тіла (нім. *Ohr*, англ. *ear* 'вухо'); власне найменувань частин (нім. *Teil* 'частина', *Stück* 'шматок', *Element* 'елемент', англ. *part* 'частина', *piece* 'шматок') і под.

У цій розвідці йдеться про одну з більш ніж десяти тематичних груп меронімічної лексики, а саме про квантитативні мероніми (далі КМ), тобто про позначення частин кількісних понять, наприклад, нім. *Viertel*, англ. *quarter* 'чверть'. Зазначені лексичні одиниці мають давнє походження та належать до базового прошарку лексику, без якого людина не може обійтися у повсякденному житті. Вони виражають значення певної кількості, визначеної частки в межах конкретних та абстрактних понять, є відображенням важливості певних об'єктів матеріальної культури у свідомості людини, що і відбивається на їхньому функціонуванні у мові.

1.2. Дослідження відношень між частиною та цілим розпочалося ще в античні часи у роботах Платона та Аристотеля [29: 279; 6: 41], у яких було сформульовано базові аксіоми відношень між частиною та цілим. Ці принципи взаємозалежності між частиною та цілим на формальному рівні вивчалися надалі в межах логіки, мереології [15; 30: 3]. На тлі дослідження таксономічних відношень у мові лінгвістична традиція звернулася до трактування меронімії як одного з важливих типів семантичних зв'язків у лексиці у 80-90 роках ХХ століття [7; 8; 14; 31; 35], у зв'язку з чим необхідним виявилось визначення семантичних типів меронімії [19; 24; 26]. Під час аналізу структурних типів КМ були залучені класичні та новітні роботи у галузі словотвору німецької та англійської мов [9-13; 16-18; 23; 25; 27; 28; 32-34; 36].

2. На меті цієї студії – визначення структурно-семантичних особливостей квантитативних меронімів у німецькій та англійській мовах та виявлення взаємозв'язку між їхньою структурою та семантикою.

Об'єктом дослідження є квантитативні мероніми (іменники на позначення частин кількісних понять) в німецькій та англійській мовах та їхні лексико-семантичні варіанти (ЛСВ). **Предмет дослідження** – структурні та семантичні особливості КМ у німецькій та англійській мовах. Наведений у цій статті матеріал спирається також на попередні дослідження системи меронімів у німецькій та англійській мовах, а також на їхнє вивчення у різноструктурних мовах (на прикладі соматизмів) [1-4; 20-22].

2.1. Загальний обсяг проаналізованої меронімічної лексики становить 4730 лексичних одиниць (6098 ЛСВ) у німецькій мові та 1888 лексичних одиниць (6091 ЛСВ) у англійській мові (у двох досліджуваних мовах – це 6618 лексичних одиниць, із загальною кількістю їхніх значень 12 189 ЛСВ). Емпіричний матеріал дослідження складають лексичні одиниці (ЛО), отримані шляхом суцільної вибірки з репрезентативних тлумачних та перекладних словників німецької та англійської мов [37-42], було використано також тематичні, ідеографічні, етимологічні словники, електронні бази даних, енциклопедичні джерела.

Квантитативні мероніми складають відносно незначну частину загального складу меронімічної лексики, але їхнє вивчення є важливим для розуміння вибудови принципів взаємозалежності між частиною та цілим у лексичній системі досліджуваних мов. До 308 досліджуваних у цій статті КМ (354 ЛСВ) у німецькій мові та 152 лексичних одиниць (253 ЛСВ) у англійській мові було зараховано іменники із семантикою визначеної частки, кількісної характеристики цілого, наприклад, нім. *Drittel* 'третина', англ. *handful* 'жменя' тощо.

Виокремлено також лексеми, які вказують на виділення певної кількості в межах цілого, але не визначають точно кількісні межі, наприклад, нім. *Portion* 'порція, частка', англ. *share* 'частка'. Досліджувані лексичні одиниці можуть також мати значення невизначеної великої чи малої кількості, наприклад, нім. *Mehrheit* 'більшість', *Mindestmaß* 'мінімум, мінімальний розмір'.

Слова міри та ваги [5] становлять значну частину тематичної групи квантитативних меронімів, більшість таких лексичних одиниць є денумеративами, тобто ЛО, утвореними від числівників, стандартизованими одиницями виміру ваги, кількості, площі, об'єму і под., наприклад, нім. *Drittel* 'третина', *Deziliter* 'децилітр', *Fünffache* 'п'ятикратна кількість'.

До аналізу не були залучені одиниці виміру, що є вузькотермінологічними. Зазначені одиниці містять не тільки кількісну характеристику, а й визначають інтенсивність, силу фізичних понять, струму, електричного заряду, наприклад, *Ampere-stunde*, англ. *ampere-hour* 'ампер-година' і под.

Кількість одиниць міри й ваги є значно більшою, якщо розглядати весь перелік назв у загальноприйнятій метричній системі, залучати числівники та позначення, утворені від власних імен (див. наведений вище приклад: назву утворено від прізвища Андре-Марі Ампера (1775-1836), фізика, математика, природознавця).

2.2. Велика кількість досліджених лексичних одиниць походить від найменувань частин тіла, різних об'єктів побуту, які слугували людині (особливо до створення єдиної метричної системи) у якості одиниць вимірювання, еталонних вимірювачів, наприклад, нім. *Handbreite* 'ширина долоні (як міра)', *Barrel*, англ. *barrel* 'барель (англійська міра ємності – близько 167,3 літрів, у міжнародній торгівлі 159 літрів)'.
До досліджуваних одиниць включено також ЛО на позначення розміру, довжини, ширини, відстані тощо, адже вони також вказують на певну кількісну характеристику позначуваного поняття у його співвідношенні до цілого: нім. *Armlänge* 'довжина руки', *Berghöhe* 'висота скелі', англ. *fingerbreadth* 'ширина у палець'.

Кількісну характеристику тематичного складу досліджуваних квантитативних меронімів наведено нижче у таблиці 1.

Таблиця 1

Тематична класифікація квантитативних меронімів у німецькій та англійській мовах

Тематична група КМ:	Приклад	Кількість лексем		Кількість ЛСВ	
		Нім.	Англ.	Нім.	Англ.
1. Стандартизовані позначення певної кількості,	Нім. <i>Viertel</i> , англ. <i>quarter</i> 'чверть', нім. <i>Millimeter</i> , англ.	203	120	232	167

міри, ваги	<i>millimetre</i> ‘міліметр’				
2. Позначення розміру, довжини, ширини, відстані та ін.	Нім. <i>Länge</i> , англ. <i>length</i> ‘довжина’	63	20	73	35
3. Позначення частини грошових понять	Нім. <i>Zinsfuß</i> ‘відсоткова ставка’, англ. <i>share</i> ‘грошова, майнова частка’	19	4	26	9
4. Позначення міри абстрактних сутностей	Нім. <i>Intelligenzgrad</i> ‘рівень інтелекту’, англ. <i>grade</i> ‘ступінь, рівень’	17	7	17	30
5. Позначення спортивного рахунку, переваги у змаганнях на певну дистанцію	Нім. <i>Halslänge</i> ‘відстань на шію коня у кінних перегонах’, англ. <i>score</i> ‘рахунок (спортивних змагань)’	6	1	6	12
Разом		308	152	354	253

Незначною кількістю лексичних одиниць представлені досліджувані тематичні підгрупи:

– позначень частини грошових понять: нім. *Arbeitgeberanteil* ‘частка працедавців у соціальному захисті робітників’, *Gewinnanteil* ‘частка у прибутку’ англ. *co-payment* ‘спільна частка у виплаті певної грошової суми (наприклад, за медичні послуги поряд зі страхуванням)’;

– позначень міри абстрактних сутностей: нім. *Bildungsgrad* ‘рівень освіти’, англ. *range* ‘обсяг, межі певного поняття, явища, діапазон’;

– позначень частин рахунку у балах, переваги у змаганнях на певну дистанцію *Brustbreite* (букв. ‘ширина грудної клітини’) ‘незначна перевага у спортивних змаганнях’, англ. *score* ‘рахунок (спортивних змагань)’.

3. Структурна характеристика квантитативних меронімів у німецькій мові (див. таблицю 2) відзначається домінуванням двокомпонентних композитів (186 ЛО), які складаються переважно з двох іменників без з’єднувального елемента, наприклад, нім. *Raummaß* ‘просторова міра, міра обсягу’, та субстантивів зі з’єднувальним компонентом (їх порівняно небагато) пор.: нім. *Pferdelänge* ‘відстань попереду у корпус коня (на кінних перегонах)’.

Кількість КМ-трикомполітів у німецькій мові обмежується трьома зафіксованими випадками, наприклад, за моделлю $(Num+N)+N \rightarrow N$ утворено лексему *Dreiviertelmehrheit* ‘більшість у три чверті’. Продуктивними є також утворення квантитативних меронімів у німецькій мові за допомогою експліцитної деривації, а саме, суфіксації (нім. *Achtel* ‘восьма частина’) та, зважаючи на значну кількість запозичень з латини, грецької та французької мов, за допомогою запозичених префіксів (нім. *Milliliter* ‘мілілітер’).

Незначна кількість досліджуваних у німецькій мові лексичних одиниць на позначення квантитативних понять сформувалася також за допомогою префіксоїдів (нім. *Mindesthöhe* ‘мінімальна величина’, *Mindestmaß* ‘мінімум, мінімальний розмір’) та внаслідок імпліцитної деривації (нім. *Bund* ‘жмуток, в’язанка’ утворено зі зміною голосного внаслідок чергування від дієслова *binden* ‘зв’язувати’). Поодинокими є випадки скорочення як способу формування нових КМ у німецькій мові, наприклад, нім. *Dezi* є скороченням від *Deziliter* ‘децилітр’.

В англійській мові реєструється значно більше КМ, які репрезентовані симплексами (англ. *ton* ‘тонна’, *rod* ‘міра землі (що приблизно дорівнює 5 м)’, таких одиниць є 66) на противагу німецькій мові, у якій домінують КМ-композити (186 ЛО). Майже таким самим рівнем продуктивності в англійській мові характеризуються моделі утворення квантитативних меронімів за допомогою експліцитної деривації, наприклад, суфіксації (англ. *handful* ‘жменя’, *breadth* ‘ширина’). Кількісні дані щодо розподілу досліджуваних КМ за структурними типами наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Структурні типи квантитативних меронімів у німецькій та англійській мовах

Структурна модель	Кількість лексем	
	Нім.	Англ.
1. Симплекси	17	66

2. Експліцитна деривація	97	67
2.1. Афіксальні моделі	88	65
2.1.1. Суфіксальні моделі	57	39
2.1.2. Префіксальні моделі	31	26
2.2. Лексеми, утворені за допомогою префіксоїдів	9	2
3. Імпліцитна деривація, конверсія	5	7
4. Скорочення	3	2
5. Композити	186	10
5.1. Двокомпонентні композити	183	10
5.2. Трикомпонентні композити	3	-
Разом	308	152

Як і в німецькій мові, значну кількість КМ у англійській мові утворено додаванням до коренів іменників префіксів, запозичених з латинської та грецької мов (англ. *milligram* ‘міліграм’), адже такі КМ належать до загальноприйнятої у всьому світі метричної системи. В англійській мові виявлено незначну кількість випадків конверсії (англ. *quadruple* ‘чотирикратний розмір’, лексему утворено від дієслова *to quadruple* ‘збільшувати у чотири рази’) та скорочення, наприклад, англ. *ar* ‘площа’ є скороченням від *area* ‘територія, простір, площа’. З-поміж досліджених КМ у англійській мові визначено тільки дев’ять двокомпонентних детермінативних композитів (англ. *headcount* (букв. ‘голова + лічба, кількість’) ‘кількість людей у певній соціальній групі, класифікації та под.’) та один копулятивний композит (англ. *acre-foot* ‘акрофут, глибина зрошення в один фут, що покриває поверхню, розміром один акр’).

3.1. Найбільш продуктивною структурною моделлю утворення КМ-композитів у обох досліджуваних мовах є модель $N+N \rightarrow N$: нім. *Kapitalanteil* ‘частка капіталу’, англ. *earshot* ‘відстань, на якій чути звук’. Малопродуктивною у німецькій мові є модель $N+(e)s \rightarrow N$: нім. *Lebensgröße* ‘натуральна величина’, $N+(e)n+N \rightarrow N$: нім. *Längenmaß* ‘міра довжини’ та $Adj+N \rightarrow N$: нім. *Grundgröße* ‘основна величина’; до непродуктивних моделей під час формування досліджених КМ належить, наприклад, модель $Num+N \rightarrow N$: нім. *Drittteil* ‘третина’. Кількісні дані щодо конкретних структурних моделей КМ, які є детермінативними композитами представлено у таблиці 3.

Таблиця 3

**Структурні моделі квантитативних меронімів-композитів
у німецькій та англійській мовах**

Структурна модель композита	Кількість лексем у німецькій мові	Кількість лексем у англійській мові
1. Двокомпонентні композити без з'єднувального елемента		
1.1. $N+N \rightarrow N$	101	8
1.2. $V+N \rightarrow N$	9	-
1.3. $Adj+N \rightarrow N$	24	-
1.4. $Num+N \rightarrow N$	2	1
1.5. $Präp+N \rightarrow N$	1	-
2. Двокомпонентні композити зі з'єднувальним елементом		
2.1. $N+(e)s+N \rightarrow N$	31	1
2.2. $N+(e)n+N \rightarrow N$	15	-
3. Трикомпонентні композити без з'єднувального елемента з лівобічним розгалуженням		
3.1. $(Num+N)+N \rightarrow N$	2	-
4. Трикомпонентні композити без з'єднувального елемента з правобічним розгалуженням		
4.1. $Adv+(N+N) \rightarrow N$	1	-
Разом	186	10

Незначна кількість КМ у німецькій мові сформувалася за моделлю $V+N \rightarrow N$: нім. *Schweite* ‘дальність, поле зору’. Такі КМ визначають міру, відстань, дають кількісну характеристику певної дії, окреслюють її межі.

В англійській мові зафіксовано лише десять двокомпонентних КМ-композитів, із яких вісім утворено за моделлю $N+N \rightarrow N$: англ. *fingerbreadth* ‘ширина у палець’. Лексема *hogshhead* (букв. ‘голова кабана’) ‘бочка значного обсягу (від 63 до 140 галлонів)’, утворена за моделлю

$N+(e)s+N \rightarrow N$, у наш час є застарілою. Інші моделі не відзначаються продуктивністю в межах зафіксованих у англійській мові КМ.

3.2. З-поміж досліджуваних у німецькій та англійській мовах КМ вирізняється значна частина лексичних одиниць, що походять з тих часів, коли у якості вимірювачів використовувалися предмети повсякденного побуту, з якими людина порівнювала вимірюване. Зазвичай вони є кореневими лексемами, лексемами, утвореними внаслідок експліцитної чи імпліцитної деривації, конверсії. У межах таких КМ фіксуються позначення міри, що вмотивовані найменуваннями:

– предметів побуту: нім. *Sack*, англ. *sack* ‘мішок як міра чогось’, англ. *spindle* (букв. ‘веретено’) ‘міра прядива’, *pole* (букв. ‘жердина’) ‘міра землі, площі 5 ½ ярда’;

– ємностей: нім. *Barrel*, англ. *barrel* (букв. ‘бочка’) ‘барель, англійська ємності, що дорівнює 167, 3 літри, у міжнародній торгівлі 159 літрів’, нім. *Anker* (букв. ‘невелика бочечка’) ‘старовинна німецька міра рідини у 34-36 літрів’, англ. *bushel* походить від середньоірландського *boss, bass* ‘долоня’ ‘міра ємності фруктів, овочів і под.’;

– землі: наприклад, англ. *acre* ‘акр, спочатку площа, оброблювана земля, пізніше виникає значення ділянки фіксованого розміру’ [5: 21]; (застар.) *hide* ‘гайда, ділянка, оброблювана родиною’ походить від дангл. *hīwan* ‘члени родини’. Значна кількість таких позначень зумовлена особливостями соціально-історичного устрою в Англії, що формувалася та змінювалася протягом багатьох століть.

Такими еталонами слугували також параметри тіла людини та тварини (наприклад, нім. *Fuß*, англ. *foot* (букв. ‘ступня’) ‘міра довжини, фут’, *Elle, ell* (букв. ‘лікоть’) ‘старовинна міра довжини, лікоть (45 дюймів)’, які також активно використовуються під час утворення квантитативних меронімів-комполітів на позначення ширини, розміру, а також переваги у спортивних змаганнях, наприклад, нім. *Halslänge* (букв. ‘довжина шиї’) ‘відстань на шию коня у кінних перегонах’, *Brustbreite* (букв. ‘ширина грудної клітини’) ‘незначна перевага у спортивних змаганнях’, англ. *fingerbreadth* ‘ширина у палець’. Для того, щоб передати такі значення використовуються також позначення тварин: нім. *Pferdelänge* (букв. ‘довжина коня’) ‘відстань попереду, що дорівнює корпусу коня (на кінних перегонах)’, англ. *hogshead* (букв. ‘голова кабана’) ‘бочка значного обсягу (від 63 до 140 галлонів)’.

Зовнішньо схожі, такі КМ можуть мати зовсім різну семантику, тобто: а) позначати параметри певної частини тіла: нім. *Hüftweite* ‘ширина, обсяг стегон’, *Tailenweite* ‘ширина талії’, *Armlänge* ‘довжина рукава’ та б) слугувати у якості слів-вимірювачів, наприклад, нім. *Armeslänge* ‘на відстані простягнутої руки’, нім. *Fingerbreite*, англ. *fingerbreadth* ‘шириною у палець’. С. О. Швачко зауважує, досліджуючи слова міри та ваги, що їм властива складна динаміка розвитку, вони підлягають процесам термінологізації та детермінологізації [5: 92, 106-107], специфікації та генералізації значення, змінюються разом із змінами соціуму, у якому функціонують, отже, вони є відображенням змін у сприйнятті та кількісному усвідомленні предметного світу.

3.3. Семантичні типи детермінативних квантитативних меронімів-комполітів (186 ЛО у німецькій та лише 9 ЛО у англійській мовах) презентовані нижченаведеними різновидами.

3.3.1. Партитивні КМ-комполіти позначають певне поняття за його партитивним зв’язком із ієрархічно вищим поняттям, характеризуються відношенням включення та виокремлюються в межах двох основних підтипів «Ціле – частина» та «Частина – ціле», у цьому випадку йдеться про певне ціле та виокремлення його частки, міри за підтипом: «Вимірювана величина – її міра, частка», «*A* складає частку *B* в межах Цілого», «*A* має міру *B*»: нім. *Vermögensanteil* ‘майнова частка’, *Stimmenanteil* ‘частка голосів (виборців)’, *Tailenhöhe* ‘висота талії’, англ. *bandwidth* ‘ширина смуги’ (105 ЛО у німецькій та лише 3 в англійській мовах).

3.3.2. Атрибутивні КМ-комполіти дають кількісну характеристику частин певного об’єкта, поняття за дименціональним семантичним підтипом («*B* має вимір, міру *A*, характеризується виміром *A*»), наприклад, нім. *Dreiviertelmehrheit* ‘більшість у три чверті’, *Dreivierteltakt* ‘такт (музичний) у три чверті’, *Fingerbreite*, англ. *fingerbreadth* ‘ширина у палець, палець у цьому випадку є вимірювачем квантитативного поняття ширини’.

У англійській лексемі *stimpert* ‘одиниця виміру сипучих речовин, перший компонент є, вірогідно, скороченням від *sixteenth* – шістнадцяти’. За семантичним підтипом «*B*-квантитативне поняття має характеристику *A*», утворене, наприклад, німецьке слово *Normalmaß* ‘нормальний,

стандартний розмір, еталон міри' (зазначених лексем є: 57 ЛО у німецькій та 6 ЛО у англійській мовах).

3.3.3. Акціональні КМ-композиції позначають квантитативний вимір певної дії, певного процесу, наприклад, нім. *Hörweite* 'відстань, на якій чути звуки', *Reichweite* 'межі дії', *Pluspunkt* 'пункт рахунку, який додається, досягається у змаганні' (24 ЛО у німецькій мові). Як видно з описаного матеріалу, більшість КМ містить інформацію щодо цілого імпліцитно у своєму значенні (203 ЛО у німецькій мові та 149 ЛО у англійській мові).

Лише незначна кількість досліджених квантитативних меронімів експлікує назву цілого у своїй формальній структурі. До таких лексичних одиниць належать КМ-композиції партитивного семантичного типу (105 ЛО у німецькій та лише 3 ЛО в англійській мовах).

4. Досліджувані КМ є переважно моносемічними лексичними одиницями, несхильними до розвитку полісемії, що визначається характером їхнього значення, точною вказівкою на певну міру, кількість. Лише незначна їхня частина, переважно з узагальнювальним значенням квантитативності, має полісемічну структуру.

У німецькій мові рівень полісемії [1; 87-88] досліджуваних КМ дорівнює 1,14, а в англійській – 1,66. Індекс полісемії досліджених КМ у зафіксованих тематичних підгрупах свідчить про те, що найбільшим семантичним потенціалом у німецькій мові характеризуються позначення грошових понять (1,36) та позначення розміру, довжини, ширини, відстані тощо; стандартизовані позначення кількості, міри та ваги мають невеликий індекс полісемії (1,14).

Моносемічними одиницями презентовані КМ на позначення переваги у спорті, спортивного рахунку та міри абстрактних сутностей. У англійській мові найбільшим рівнем полісемії відзначаються найменування міри абстрактних сутностей та грошових понять. Це можна пояснити тим, що у німецькій мові позначення міри абстрактних сутностей є переважно композиціями, наприклад, нім. *Bildungsgrad* 'рівень освіти, освіченості', а в англійській мові з-поміж зазначених ЛО фіксуються переважно кореневі лексеми, наприклад, *range* 'обсяг, межі певного поняття, явища, діапазон'. З-поміж незначної кількості зафіксованих переносних значень КМ у німецькій мові (46 ЛСВ) та в англійській мові (101 ЛСВ) домінують метонімічні моделі розвитку переносних значень (відповідно: 31 ЛСВ у німецькій та 66 у англійській мовах) порівняно з 15 ЛСВ, утвореними за метафоричною моделлю переносу значення у німецькій та 35 такими переносами в англійській мовах.

4.1. З-поміж метонімічних моделей формування переносних значень КМ (виявлено 31 ЛСВ у німецькій та 66 ЛСВ у англійській мовах) зафіксовані переноси з КМ на позначення іншого КМ (31 ЛСВ у німецькій та 34 у англійській мові), наприклад, нім. *Breite* 'ширина у просторі' 'відстань від екватора, градус широти', англ. *length* 'довжина у просторі від одного кінця до іншого (наприклад, довжина острова)' 'певна відстань' 'довжина одягу'.

Тільки у англійській мові зафіксовано моделі переносів з КМ на позначення: **того, що вимірюється цим квантитативним меронімом** (13 ЛСВ у англійській мові): англ. *width* 'ширина' 'відміряне полотно дошки, шматок тканини'; **людини** (5 ЛСВ у англійській мові): англ. *quota* 'частка, квота' 'мінімальна кількість іммігрантів із дозвілом на в'їзд до країни'; **частини сукупності** (5 ЛСВ у англійській мові): англ. *quota* 'частка, квота' 'кількість голосів'; **дії** (4 ЛСВ у англійській мові): англ. *measure* 'міра', 'процес вимірювання', а також 'певні заходи'; **інструмента**, яким відмірюють міру, позначувану КМ (2 ЛСВ у англійській мові): англ. *measure* 'міра', 'інструмент, яким щось вимірюють на зразок вимірювальної лінійки, чаші зі шкалою для відмірювання'; одиничними випадками презентовані деякі інші моделі, наприклад, метонімічний перенос з КМ на позначення грошових одиниць: нім. *Belauf* 'одиниця виміру ділянки землі', 'грошова сума' і под.

4.2. Зафіксовано також метафоричні моделі розвитку нових значень КМ (15 ЛСВ у німецькій та 35 ЛСВ у англійській мовах), а саме – перенос з КМ на позначення: **абстрактних сутностей**: нім. *Grad*, англ. *degree* 'градус', 'ступінь інтенсивності, рівень (належний чи неналежний)' (4 ЛСВ у німецькій та 20 ЛСВ у англійській мовах); **локативних понять** (6 ЛСВ у німецькій та 9 ЛСВ у англійській мовах): нім. *Bündel*, англ. *bundle* 'пучок, в'язка' 'перетин ізоглос, математичних ліній, у фізиці – променів'; англ. *quantity* 'кількість' 'фіксована за розміром ділянка землі'; **людини**: *Größe* 'величина, розмір' 'шанована, авторитетна людина', англ. *mediocrity* 'середня величина' 'посередня, дуже ординарна людина' (3 ЛСВ у німецькій та 3 ЛСВ в англійській мовах); **темпоральних понять** (1 ЛСВ у німецькій та 2 ЛСВ в англійській мовах): нім. нім. *Länge*, англ. *length* 'довжина', 'проміжок часу за тривалістю' та одягу (1 ЛСВ у

німецькій та 1 ЛСВ у англійській мовах): нім. *Sack*, англ. *sack* 'мішок як одиниця виміру' 'мішкуватий одяг, що не дуже пасує до типу фігури'.

5. За результатами вивчення структурних та семантичних особливостей КМ можна зробити наступні висновки:

5.1. Наведений матеріал дозволяє простежити тісний взаємозв'язок між матеріальною культурою людини та процесами формування метричної системи, у якій словами-вимірювачами на початкових стадіях її розвитку слугували предмети навколишнього світу, різноманітні за розміром та формою ємності, контейнери, частини тіла людини та їхні фізичні параметри (ширина, товщина, довжина) і под.

5.2. Зазначене зумовлює тісний взаємозв'язок між тематичними групами квантитативних меронімів та соматизмів, локативних понять (наприклад, значну частину слів-вимірювачів у англійській мові становлять найменування земельних ділянок).

5.3. Простежується динаміка розвитку семантичного обсягу КМ під час соціально-культурного розвитку, у процесі якого певні квантитативні поняття зникають, звужують чи розширюють свій семантичний обсяг.

5.4. У структурному плані спостерігається домінування композитів у німецькій мові та кореневих слів, а також КМ, утворених засобами експліцитної та імпліцитної деривації, в англійській мові. Найбільш продуктивною моделлю утворення двокомпонентних КМ-композитів є поєднання іменникових основ. Лише незначна частка досліджених КМ експлікує назву цілого у своїй формальній структурі.

5.5. До продуктивних семантичних типів у процесі формування досліджених КМ належать партитивний та атрибутивний семантичні типи. Решта семантичних типів не відіграє суттєвої ролі у їхньому формуванні. Саме ці два типи дозволяють визначити частину в межах цілого та описати, порівняти, охарактеризувати її за певними параметрами і створюють мотиваційну базу для номінації квантитативних понять.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Материнська О. В. Типологія найменувань частин тіла : [монографія] / О. В. Материнська. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 295 с. (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження ; Т. 5).
2. Материнська О. В. Меронімічні відношення в лексичній системі німецької та англійської мов : (монографія) / О. В. Материнська. – Донецьк : Всеукраїнське держ. багатопрофільне видавництво Донбас, 2012. – 360 с. (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Т. 8.).
3. Материнська О. В. Моделювання меронімічних відношень у лексичній системі мови / О. В. Материнська // Мовознавство. Науково-теоретичний журнал інституту мовознавства ім. О.О. Потебні та українського мовно-інформаційного фонду НАН України. – Київ: Видавничий дім «Академперіодика» НАН України, 2013. – № 6 (273). – С. 58–67.
4. Материнська О. В. Словотворчий потенціал меронімів / О. В. Материнська // Нова філологія. 36. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – № 61. – С. 150–157.
5. Швачко С. О. Слова міри і ваги : лінгвокогнітивні аспекти. Монографія. / С. О. Швачко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – 132 с.
6. Aristotle The Metaphysics / Aristotle (translated by H. Tredennick). – London ; New York : William Heinemann Ltd., G.P. Putnam's Sons, 1912. – 473 p.
7. Chaffin R. The concept of a semantic relation / Roger Chaffin // Frames, fields and contrast : new essays in semantic and lexical organization. – Hillsdale ; New-Jersey ; Hove ; London : Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1992. – 464 p.
8. Cruse D. A. On the transitivity of the part-whole relation / Alan D. Cruse // Journal of Linguistics. – 1979. – Vol. 15/1. – P. 29–38.
9. Donalies E. Die Wortbildung des Deutschen. Ein Überblick / Elke Donalies. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2002. – 190 S. (Studien zur deutschen Sprache. Forschungen des Instituts für deutsche Sprache ; Bd. 27).
10. Dressler W. On word formation. Natural Morphology / Wolfgang Dressler // Wiener Linguistische Gasette. – 1981. – № 26. – S. 3–13.
11. Engel U. Gaudium in scientia linguarum. Ausgewählte Schriften / Ulrich Engel [A. Jurasz, A. Kałny, E. Tomiczek (Hgg.)]. – Wrocław ; Dresden : Neisse Verlag, 2006. – 371 S. (Beihefte zum ORBIS LINGUARUM ; 44).
12. Erben J. Einführung in die deutsche Wortbildungslehre / Johannes Erben. – 3. Auflage. – Berlin : Erich Schmidt, 1993. – 182 S. (Grundlagen der Germanistik ; 17).
13. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / Wolfgang Fleischer, Irmhild Barz. – Tübingen : Niemeyer, 1995. – 375 S.
14. Iris M. A. Problems of the part-whole relation / Madelyn Ann Iris, Bonnie E. Litovitz, Martha Evens // Relational model of the lexicon. Representing knowledge in semantic networks (Studies in natural language processing). – Cambridge; New-York ; New Rochelle ; Melbourne ; Sydney : Cambridge University Press, 1988. – P. 261–287.
15. Husserl E. Zur Lehre von den Ganzen und Teilen / Edmund Husserl // Logische Untersuchungen. – Hamburg : Felix Meiner Verlag, 2009. – 813 S. – (Philosophische Bibliothek ; Bd. 601).
16. Kastovsky D. Wortbildung und Semantik / Dieter Kastovsky. – Düsseldorf : Schwann-Bagel GmbH ; Bern ; München : Francke Verlag, 1982. – 334 S.

17. Kürschner W. Zur syntaktischen Beschreibung deutscher Nominalkomposita. Auf der Grundlage generativer Transformationsgrammatiken / Wilfried Kürschner. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1974. – 228 S. (Linguistische Arbeiten ; 18).
18. Lohde M. Wortbildung des modernen Deutschen / Michael Lohde. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2006. – 350 S.
19. Lutz C. Untersuchungen zu Teil-Ganzes Relationen. Modellierungsanforderungen und Realisierung in Beschreibungslogiken / Carstin Lutz. – Hamburg : Universität Hamburg, 1996. – Mitteilung 258. – 79 S.
20. Materynska O. Typologie der Körperteilbenennungen : (Monographie / (Hgg. Andrzej Kaṭny, Katarzyna Lukas, Czesława Schatte) / Olena Materynska. – Frankfurt am Main ; Berlin ; Bern ; Bruxelles ; New-York ; Oxford ; Warszawa ; Wien : Peter Lang, 2012. – 246 S. (Danziger Beiträge zur Germanistik. – Bd. 41.).
21. Materynska O. Meronymie im Deutschen und Englischen // Semantik und Pragmatik im Spannungsfeld der germanistischen und kontrastiven Linguistik / [L. Iagupova, V. Kaliuščenko, A. Kaṭny, H. Roll (Hgg.)]. – Frankfurt am Main ; Berlin ; Bern ; Bruxelles ; New-York ; Oxford ; Warszawa ; Wien : Peter Lang, 2013. – S. 71– 81. (Donezk Studien zur Germanistik, kontrastiven und diachronen Linguistik ; Bd. 1.)
22. Materynska O. Teil-Ganzes Beziehungen im interkulturellen Vergleich // [Festschrift für Prof. Andrzej Kaṭny zum 65. Geburtstag / [Hgg. Andrzej Kaṭny, Katarzyna Lukas, Czesława Schatte] / Olena Materynska. – Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New-York, Oxford, Warszawa, Wien : Peter Lang, 2014. – S. 357–369 (Danziger Beiträge zur Germanistik. – Bd. 48.).
23. Mayerthaler W. Ikonismus in der Morphologie / Willi Mayerthaler // Zeitschrift für Semiotik. – 1980. – Band 2. – Heft 1/2. – S. 20–37.
24. Moltmann F. Parts and wholes in semantics / Friederike Moltmann. – New York ; Oxford : Oxford University Press, 1997. – 254 p.
25. Motsch W. Semantische Grundlagen der Wortbildung / Wolfgang Motsch // Die Ordnung der Wörter : kognitive und lexikalische Strukturen (G. Harras (Hg.)). – Berlin ; New York : de Gruyter, 1995. – S. 193–226.
26. Murphy M. Lynne Semantic relations and the lexicon : antonymy, synonymy and other paradigms / Lynne M. Murphy. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 293 p.
27. Ortner L. Substantivkomposita (Komposita und kompositionsähnliche Strukturen 1) / Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache; eine Bestandsaufnahme des Instituts für Deutsche Sprache, Forschungsstelle Innsbruck / Lorelies Ortner, Elgin Müller-Bollhagen. – Berlin ; New-York : Walter de Gruyter, 1991. – 863 S. (Vierter Hauptteil Sprache der Gegenwart ; Bd. LXXIX).
28. Plag I. Word-formation in English / Ingo Plag. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008. – 240 p. (Cambridge textbook in linguistics).
29. Platon Parmenides. Griechisch / Deutsch / Platon (übersetzt von E. Martens). – Stuttgart : Philipp Reclam Jun., 1987. – 207 S.
30. Ridder L. Mereologie. Ein Beitrag zur Ontologie und Erkenntnistheorie / Lothar Ridder. – Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 2002. – 513 S.
31. Rosch E. Classification of real world objects : origins and representations in cognition / Eleanor Rosch / Thinking readings in cognitive science. – Cambridge ; London ; New-York ; Melbourne : Cambridge University Press, 1977. – P. 212–222.
32. Shaw H. J. Motivierte Komposita in der deutschen und englischen gegenwärtigen Sprache / J. Howard Shaw. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1979. – 256 S. (Tübinger Beiträge zur Linguistik ; Bd. 118).
33. Vater H. Linguistik und deutsche Grammatik im Fokus. Ausgewählte Schriften / Heinz Vater [A. Kaṭny (Hg.)]. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2010. – 447 S. (Studia Germanica Gedanensia; 20 ; Sonderband 4).
34. Wellmann H. Deutsche Wortbildung in europäischen Bezügen – Auswertung einer Bibliographie zur historischen Wortbildung / Hans Wellmann // Praxis – und Integrationsfelder der Wortbildungsforschung / [I. Barz (Hg.)]. – Heidelberg : Winter, 2000. – S. 280–298.
35. Winston M. E. A taxonomy of part-whole relations / Morton E. Winston, Roger Chaffin, Douglas Herrmann // Cognitive Science : a multidisciplinary journal. – 1987. – Vol. 11. – P. 417–444.
36. Wurzel W. Inflectional morphology and naturalness / Wolfgang Ulrich Wurzel. – Dordrecht, Netherlands, Boston : Kluwer Academic Publishers, 1989. – 219 p.
- СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ**
37. Dornseiff F. Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen / Franz Dornseiff. – Berlin ; New-York : Walter de Gruyter, 2004. – 933 S.
38. Duden “Das große Wörterbuch der deutschen Sprache” in 6 Bd. / (hrsg. u. bearb. vom Wissenschaftlichen Rat u. d. Dudenred. unter der Leit. von Günther Drosdowski). – Mannheim ; Wien ; Zürich : Bibliographische Institut, 1970. – 1980. – Bd. 1. – 464 S. ; Bd. 2. – 928 S. ; Bd. 3. – 1408 S. ; Bd. 4. – 1904 S. ; Bd. 5. – 2432 S. ; Bd. 6. – 2992 S.
39. Duden Deutsches Universal Wörterbuch / (hrsg. von der Dudenredaktion). – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2001. – 1892 S.
40. Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch-Russisch in 2 Bänden / (begründet von Hans Holm Bielfeld, in der Endfassung erarbeitet von einem Autorenkollektiv unter der Leitung von Ronald Lötzschi). – Berlin ; München ; Wien ; Zürich ; New-York : Langenscheidt, 2001. – Bd. 1. – 1076 S., Bd. 2. – 1177 S.
41. The Oxford-Duden Pictorial German and English Dictionary, 2.-edition / (ed. by the Dudenredaktion and the German section of the Oxford University Press Dictionary Department). – Oxford : Clarendon Press, 1994. – 677 p.
42. Webster’s Third New International Unabridged dictionary on CD ROM 3.0. (476, 000 entries, 140, 000 etymologies). – Windows, Macintosh. – Springfield, Massachusetts Merriam Webster’s Inc., 2003 ISBN 0–87779–201–1.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Материнська – доктор філологічних наук, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження семантики лексичних одиниць у германських мовах, зіставне та типологічне вивчення лексичної семантики.